

CATÀLEG D'ARBRATGE MONUMENTAL I SINGULAR
CATÁLOGO DE ARBOLADO MONUMENTAL Y SINGULAR
DE RIBA-ROJA DE TÚRIA

Volum 2 / Volumen 2

Antonio José Morales Hernández
Marcos Morales Peláez
Ricardo Barberá Soriano
Raquel Herreros García

CATÀLEG D'ARBRATGE
MONUMENTAL I SINGULAR
DE RIBA-ROJA DE TÚRIA
Volum 2

CATÁLOGO DE ARBOLADO
MONUMENTAL Y SINGULAR
DE RIBA-ROJA DE TÚRIA
Volumen 2

Autors / Autores:

Antonio José Morales Hernández

Marcos Morales Peláez

Ricardo Barberá Soriano

Raquel Herreros García

AJUNTAMENT *de*
RIBA-ROJA DE TÚRIA

Edita:

M. I. Ajuntament de Riba-roja de Túria

Catàleg d'Arbratge Monumental i Singular de Riba-roja de Túria. Volum 2.

Textos:

Antonio José Morales Hernández. Coordinador d'EcoRiba. M. I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.
Marcos Morales Peláez. Biòleg i divulgador científic.
Ricardo Barberá Soriano. Tècnic Patrimoni Arbori Monumental VAERSA. Centre per a la Investigació i l'Experimentació Forestal (CIEF).
Raquel Herreros García. Tècnica Patrimoni Arbori Monumental VAERSA. Centre per a la Investigació i l'Experimentació Forestal (CIEF).

Fotografies:

Fotografia 2. Cortesia Francisco Vázquez Veses.
Fotografia 3. Paola Emery.
Fotografies 1 i 15. Paco Malparaíso García.
Resta de fotografies. Autors dels textos.

Traducció: Marcos Morales Peláez.

Edita: M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.

Col·labora: Centre per a la Investigació i l'Experimentació Forestal (CIEF).

Disseny i maquetació: Servei Municipal de Publicacions de l'Ajuntament de Riba-roja de Túria.

ISBN: 978-84-17468-12-5

Imprimeix: Gràfiques Viceber.

Catálogo de Arbolado Monumental y Singular de Riba-roja de Túria. Volumen 2.

Textos:

Antonio José Morales Hernández. Coordinador de EcoRiba. M. I. Ayuntamiento de Riba-roja de Túria.
Marcos Morales Peláez. Biólogo y divulgador científico.
Ricardo Barberá Soriano. Técnico Patrimonio Arbóreo Monumental VAERSA. Centro para la Investigación y la Experimentación Forestal (CIEF).
Raquel Herreros García. Técnica Patrimonio Arbóreo Monumental VAERSA. Centro para la Investigación y la Experimentación Forestal (CIEF).

Fotografías:

Fotografía 2. Cortesía Francisco Vázquez Veses.
Fotografía 3. Paola Emery.
Fotografías 1 y 15. Paco Malparaíso García.
Resto de fotografías. Autores de los textos.

Traducción:

Marcos Morales Peláez.

Edita: M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.

Colabora: Centro para la Investigación y la Experimentación Forestal (CIEF).

Diseño y maquetación: Servicio Municipal de Publicaciones del Ayuntamiento de Riba-roja de Túria.

ISBN: 978-84-17468-12-5

Imprime: Gráficas Viceber.

ÍNDEX / ÍNDICE

Índex / Índice	3
Salutació de l'alcalde / Saludo del alcalde	5
Història dels nostres arbres / Historia de nuestros árboles	7
Gestió del patromoni arbori monumental / Gestión del patrimonio arbóreo monumental	13
Pla Estratègic d'Arbratge 2030 / Plan Estratégico de Arbolado 2030	25
Divulgació del patrimoni arbori de Riba-roja de Túria / Divulgación del patrimonio arbóreo de Riba-roja de Túria	29
Patrimoni arbori monumental (protecció genèrica) / Patrimonio arbóreo monumental (protección genérica)	33
Patrimoni arbori monumental (protecció expressa) / Patrimonio arbóreo monumental (protección expresa)	45
Bibliografia / Bibliografía	81
Fotografies / Fotografías	83

SALUDA ALCALDE

L'Ajuntament de Riba-roja de Túria va publicar en 2018 el *Catàleg d'Arbratge Monumental i Singular de Riba-roja de Túria* amb la finalitat de divulgar el coneixement del nostre patrimoni arbori monumental entre la ciutadania. En aquesta ocasió es van presentar els exemplars inclosos en el *Catàleg d'Arbres Monumentals i Singulares de la Comunitat Valenciana* segons l'actualització del 10/10/2016.

Amb aquest segon volum es vol donar a conèixer els exemplars que apareixen en la Resolució de 15 de gener de 2020, del director de Medi Natural i d'Avaluació Ambiental, per la qual s'actualitza el *Catàleg d'Arbres Monumentals i Singulares de la Comunitat Valenciana*.

Com a alcalde de Riba-roja de Túria agraïsc l'esforç i implicació de les persones que han fet possible l'elaboració d'aquest treball des del programa EcoRiba en col·laboració amb el Centre per a la Investigació i l'Experimentació Forestal (CIEF).

Anime a tota la població perquè, mitjançant aquesta publicació, contribuïska a difondre i incrementar la sensibilitat que mereix aquest llegat viu exemplar.

Robert Raga Gadea
Alcalde de Riba-roja de Túria

SALUDA ALCALDE

El Ayuntamiento de Riba-roja de Túria publicó en 2018 el *Catálogo de Arbolado Monumental y Singular de Riba-roja de Túria* con la finalidad de divulgar el conocimiento de nuestro patrimonio arbóreo monumental entre la ciudadanía. En esta ocasión se presentaron los ejemplares incluidos en el *Catálogo de Árboles Monumentales y Singulares de la Comunitat Valenciana* según la actualización del 10/10/2016.

Con este segundo volumen se quiere dar a conocer los ejemplares que aparecen en la Resolución de 15 de enero de 2020, del director de Medio Natural y de Evaluación Ambiental, por la que se actualiza el *Catálogo de Árboles Monumentales y Singulares de la Comunitat Valenciana*.

Como alcalde de Riba-roja de Túria agradezco el esfuerzo e implicación de las personas que han hecho posible la elaboración de este trabajo desde el programa EcoRiba en colaboración con el Centro para la Investigación y la Experimentación Forestal (CIEF).

Animo a toda la población para que, a través de esta publicación, contribuya a difundir e incrementar la sensibilidad que merece este legado vivo ejemplar.

Robert Raga Gadea
Alcalde de Riba-roja de Túria

HISTÒRIA DELS NOSTRES ARBRES

En el 'Catàleg d'Arbratge Monumental de Riba-roja de Túria' (Morales, García i Barberá, 2018) s'esmentava el llegat paisatgístic relacionat amb el patrimoni arbori local. En el mateix es feia referència a l'inventari d'arbratge que va fer per Governacions Pedro Villanueva (1781-1782) en el qual es citen el nombre de nogueres, pollancre, àlbers blancs, xops, lledoners, alzines i pins blancs existents en Riba-roja (Junta Pública de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País de València, 1801). A més, més o menys per les mateixes dates, Cavanilles (1795-97) parla d'un bosc de garrofers en aquest terme. Així mateix Janini (1914) al·ludeix al ginebre de Riba-roja en la seua publicació sobre *Algunos árboles y arbustos viejos de la provincia de Valencia*. Com veiem existeixen alguns testimoniatges escrits sobre el nostre patrimoni arbori.

En el 'Catàleg d'arbres singulars de Riba-roja de Túria' (Morales, Serrano i Ferrer, 1996) la font oral ens comentava que el Plàtan d'Ombra del Mas de Traver (Fig.1) va ser plantat per Francisco Vázquez Roselló al voltant de 1897 (o pel seu pare Pascual Vázquez), encara que creien que estaria molt major. Quan vam contactar amb Francisco Vázquez Veses ens va facilitar un document que recollia els comptes de l'arrendament en la Masia de Riba-roja de Túria (Masia de Traver) on apareix de manera clara el nom de *Pascual Basques* (Fig. 2). Contrastant la font oral i escrita hem pogut apreciar, sempre segons l'edat estimada, que l'època de

HISTORIA DE NUESTROS ÁRBOLES

En el 'Catálogo de Arbolado Monumental de Riba-roja de Túria' (Morales, García y Barberá, 2018) se mencionaba el legado paisajístico relacionado con el patrimonio arbóreo local. En el mismo se hacía referencia al inventario de arbolado que hizo por Gobernaciones Pedro Villanueva (1781-1782) en el que se citan el número de nogales, álamos negros, álamos blancos, chopos, almeces, encinas y pinos carrascos existentes en Riba-roja (Junta Pública de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Valencia, 1801). Además, más o menos por las mismas fechas, Cavanilles (1795-97) habla de un bosque de algarrobos en este término. Así mismo Janini (1914) alude al enebro de Riba-roja en su publicación sobre *Algunos árboles y arbustos viejos de la provincia de Valencia*. Como vemos existen algunos testimonios escritos sobre nuestro patrimonio arbóreo.

En el 'Catálogo de Arbolado Monumental de Riba-roja de Túria' (Morales, Serrano y Ferrer, 1996) la fuente oral nos comentaba que el Plátano de Sombra del Mas de Traver (Fig.1) fue plantado por Francisco Vázquez Roselló alrededor de 1897 (o por su padre Pascual Vázquez), aunque creían que estaría muy mayor. Al ponernos en contacto con Francisco Vázquez Veses nos facilitó un documento que recogía las cuentas del arrendamiento en la Masía de Ribarroja (Masía de Traver) donde aparece de forma clara el nombre de *Pascual Basques* (Fig. 2). Contrastando la fuente oral y escrita hemos podido apreciar, siempre según la edad es-

plantació del Plàtan Monumental de Traver coincideix amb el treballat d'aquestes terres per part de la família Vázquez.

En aquest segon volum s'inclouen les oliveres d'Ernesto Folgado Lagunas. Fins hui són les oliveres, no trasplantades, més antigues del terme que hem pogut localitzar. Segons l'estudi d'Arnan et al. (2012) l'edat d'aquests arbres seria proper als 350 anys. Aquesta qüestió ens fa reflexionar al voltant del llegat heretat dels nostres majors que van saber com fer arribar

timada, que la época de plantación del Plátano Monumental de Traver coincide con el trabajado de estas tierras por parte de la familia Vázquez.

En este segundo volumen se incluyen los olivos de Ernesto Folgado Lagunas. Hasta la fecha son los olivos, no trasplantados, más antiguos del término que hemos podido localizar. Según el estudio de Arnan et al. (2012) la edad de estos árboles estaría en torno a los 350 años de edad. Esta cuestión nos hace reflexionar sobre el legado heredado

Fig. 1. Arbre i pou del Mas de Traver (1983). Fotografia: Paco Malparaíso García.

Fig. 1. Árbol y pozo de Mas de Traver (1983). Fotografía: Paco Malparaíso García.

Fig. 2 .

Document del *Llibre de comptes de l'arrendament en la Masia de Ribarroja* (Masia de Traver).

En el mateix es cita a *Pascual Basquez*, sobre les dates en les quals aproximadament s'estima que es poguera plantar el Plàtan de Traver.

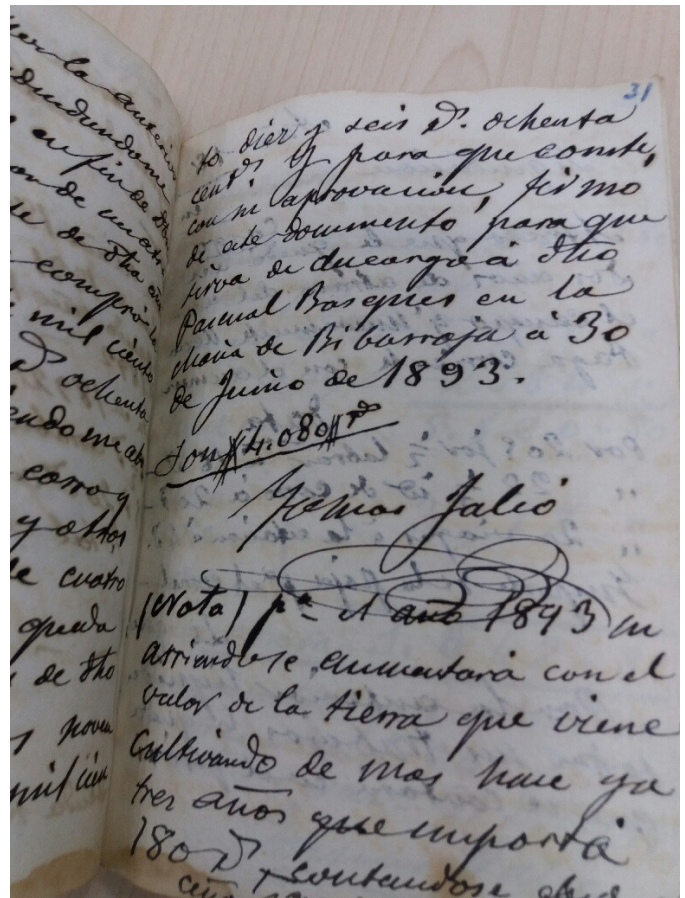
Fotografia: cortesia de Francisco Vázquez Vesés.

Fig.2.

Documento del *Libro de cuentas del arrendamiento en la Masía de Ribarroja* (Masía de Traver).

En el mismo se cita a *Pascual Basquez*, sobre las fechas en las que aproximadamente se estima que se pudiera plantar el Plátan de Traver.

Fotografía: cortesía de Francisco Vázquez Vesés.

a les generacions presents aquest valuós patrimoni natural i cultural quedant a les nostres mans la necessitat de gestionar-lo de manera responsable i sostenible per a la seua transmissió a les generacions futures. Per això agraïm al seu propietari la iniciativa mostrada per a la seua protecció ja que servirà per a sensibilitzar a la ciutadania al voltant del valor patrimonial de les oliveres monumentals de Riba-roja. En aquest sentit es recomana veure la pel·lícula "El Olivo" (Bollaín, 2016) i l'exposició de "Les Oliveres mil·lenàries de Castelló" (Intercoop) per a conscienciar-se i vincular-se emocionalment a aquestes joies vegetals vivents.

de nuestros mayores que supieron como hacer llegar a las generaciones presentes este valioso patrimonio natural y cultural quedando en nuestras manos la necesidad de gestionarlo de manera responsable y sostenible para su transmisión a las generaciones futuras. Por ello agradecemos a su propietario la iniciativa mostrada para su protección ya que servirá para sensibilizar a la ciudadanía sobre el valor patrimonial de los olivos monumentales de Riba-roja. En este sentido se recomienda ver la película "El Olivo" (Bollaín, 2016) y la exposición de "Les Oliveres mil·lenàries de Castelló" (Intercoop) para concienciarse y vincularse emocionalmente a estas joyas vegetales vivientes.

Seguint en l'àmbit del secà, en el cas de les garroferes ens falten eines per a poder datar amb certa exactitud la seua edat. Si bé l'esment que fa d'aquestes Cavanilles (1795-97) poden portar-nos a la consideració que algunes d'elles poden ser moltes vegades centenàries.

Tots aquests arbres han crescut acompanyats de grans històries personals que han anat quedant en la memòria de qui les van viure: dies de Pasqua, enamoraments, jornades de treball en el camp... Algunes d'aquestes qüestions han perviscut en l'imaginari col·lectiu formant part del patrimoni immaterial d'aquesta localitat. A títol d'exemple, Bataller (2006) evidenciarà aquest fet en el cas del cançoner popular, quedant reflectit el treball de les xiques de Riba-roja en els cultius de morera.

Recentment el Jardí botànic de Ginebra (Suïssa) va contactar amb nosaltres per a poder adquirir una publicació sobre l'endemoflora (Ferrer-Gallego i Peña, 2018) i l'arbratge monumental (Morales, García i Barberá, 2018) de la nostra localitat. Paola Emery ens va enviar una foto on mostrava que aquests llibres ja formaven part de les col·leccions del citat Jardí Botànic (Fig.3).

En el *Catàleg d'Arbratge Monumental i Singular de Riba-roja de Túria* (Morales, García i Barberá, 2018) es van reflectir les fitxes dels 26 arbres inclosos en l'actualització del *Catàleg d'Arbres Monumentals i Singulars de la Comunitat Valenciana* del 10 d'octubre de 2016 (Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupa-

Siguiendo en el ámbito del secano, en el caso de los algarrobos nos faltan herramientas para poder datar con cierta exactitud su edad. Si bien la mención que hace de los mismos Cavanilles (1795-97) pueden llevarnos a la consideración de que algunos de ellos pueden ser varias veces centenarios.

Todos estos árboles han crecido acompañados de grandes historias personales que ha ido quedando en la memoria de quiénes las vivieron: días de Pascua, enamoramientos, jornadas de trabajo en el campo... Algunas de estas cuestiones han pervivido en el imaginario colectivo formando parte del patrimonio inmaterial de esta localidad. A título de ejemplo Bataller (2006) pondrá en evidencia este hecho en el caso del cancionero popular, al quedar reflejado el trabajo de las xiques de Riba-roja en los cultivos de morera.

Recientemente el Jardín botánico de Ginebra (Suiza) contactó con nosotros para poder adquirir una publicación sobre la endemoflora (Ferrer-Gallego y Peña, 2018) y el arbolado monumental (Morales, García y Barberá, 2018) de nuestra localidad. Paola Emery nos envió una foto donde mostraba que estos libros ya formaban parte de las colecciones del citado Jardín Botánico (Fig.3).

En el *Catálogo de Arbolado Monumental y Singular de Riba-roja de Túria* (Morales, García y Barberá, 2018) se reflejaron las fichas de los 26 árboles incluidos en la actualización del *Catálogo de Árboles Monumentales y Singulares de la Comunitat Valenciana*

ment Rural, 2016). En aquest segon volum la nostra intenció ha sigut la de divulgar el coneixement de la resta d'arbres protegits en el nostre terme segons la recent actualització del Catàleg d'Arbres Monumentals i Singulars de la Comunitat Valenciana publicada en DOGV el 10 de febrer de 2020 (Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica, 2020) en virtut de la Resolució de 15 de gener de 2020, del director general de Medi natural i d'Avaluació Ambiental, per la qual s'actualitza el Catàleg d'Arbres Monumentals i Singulars de la Comunitat Valenciana.

del 10 de octubre de 2016 (Conselleria de Agricultura, Medio Ambiente, Cambio Climático y Desarrollo Rural, 2016). En este segundo volumen nuestra intención ha sido la de divulgar el conocimiento del resto de árboles protegidos en nuestro término según la reciente actualización del Catálogo de Árboles Monumentales y Singulares de la Comunitat Valenciana publicada en DOGV el 10 de febrero de 2020 (Conselleria de Agricultura, Desarrollo Rural, Emergencia Climática y Transición Ecológica, 2020) en virtud de la Resolución de 15 de enero de 2020, del director general de Medio Natural y de Evaluación Ambiental, por la que se actualiza el Catálogo de Árboles Monumentales y Singulares de la Comunitat Valenciana.

Fig. 3. Les publicacions sobre *El Catàleg d'Arbratge Monumental i Singular de Riba-roja de Túria*. (Morales, García i Barberá, 2018) i *Flora endèmica de Riba-roja de Túria* (Ferrer-Gallego i Peña, 2018) formen part de les col·leccions de la Biblioteca del Conservatori i Jardí botànic de la Ville de Genève (Ginebra). Fotografia de Paola Emery.

Fig. 3. Las publicaciones sobre *El Catálogo de Arbolado Monumental y Singular de Riba-roja de Túria* (Morales, García y Barberá, 2018) y *Flora endèmica de Riba-roja de Túria* (Ferrer-Gallego y Peña, 2018) forman parte de las colecciones de la Biblioteca del Conservatorio y Jardín botánico de la Ville de Genève (Ginebra). Fotografía de Paola Emery.

GESTIÓ DEL PATRIMONI ARBORI MONUMENTAL

Els grups i exemplars que per les seues característiques excepcionals constitueixen el patrimoni arbori monumental d'un territori requereixen de mesures de gestió que garantisquen la seua pervivència el major temps i en les millors condicions possibles. Cal tindre en compte que aquest patrimoni està format per individus vius i sensibles, en molts casos d'edat avançada, en els quals qualsevol intervenció que es desenvolupe sobre ells, o qualsevol modificació de les condicions de l'entorn, pot implicar greus conseqüències. El vandalisme, els incendis forestals, el desenvolupament urbanístic, les transformacions agràries, les plagues i malalties, o certs episodis meteorològics, constitueixen amenaces de divers grau per a aquests exemplars; i aquestes amenaces, o les afeccions que generen, si no es corregeixen, comprometran el seu estat vital o la seua estructura. Per a evitar la degradació i desaparició d'aquest patrimoni arbori, es requereix, doncs, d'una assistència contínua i individualitzada; i això implica tant el seguiment de l'evolució del seu estat de salut i estructural com l'aplicació dels tractaments adequats.

L'acció coordinada dels diversos estaments de l'administració pública (Generalitat, diputacions i ajuntaments) en la defensa, foment i cura dels exemplars, garantirà una conservació eficaç d'aquest patrimoni natural. La Llei 4/2006 de la Generalitat, de Patrimoni Arbori Monumental de la Comunitat Valenciana (d'ara en avant, Llei 4/2006) i el seu posterior desenvolupament normatiu, a més de definir els requisits que han de complir els exemplars per a ser protegits, va establir diferents nivells de responsabilitat territorial, per a garantir la participació i protagonisme dels agents implicats.

GESTIÓN DEL PATRIMONIO ARBÓREO MONUMENTAL

Los grupos y ejemplares que por sus características excepcionales constituyen el patrimonio arbóreo monumental de un territorio requieren de medidas de gestión que garanticen su pervivencia el mayor tiempo y en las mejores condiciones posibles. Hay que tener en cuenta que este patrimonio está formado por individuos vivos y sensibles, en muchos casos de edad avanzada, en los que cualquier intervención que se desarrolle sobre ellos, o cualquier modificación de las condiciones del entorno, puede acarrear graves consecuencias. El vandalismo, los incendios forestales, el desarrollo urbanístico, las transformaciones agrarias, las plagas y enfermedades, o ciertos episodios meteorológicos, constituyen amenazas de diverso grado para estos ejemplares; y estas amenazas, o las afecciones que generan, si no se corrigen, comprometerán su estado vital o su estructura. Para evitar la degradación y desaparición de este patrimonio arbóreo, se requiere, pues, de una asistencia continua e individualizada; y ello implica tanto el seguimiento de la evolución de su estado de salud y estructural como la aplicación de los tratamientos adecuados.

La acción coordinada de los diversos estamentos de la administración pública (Generalitat, diputaciones y ayuntamientos) en la defensa, fomento y cuidado de los ejemplares, garantizará una conservación eficaz de este patrimonio natural. La Ley 4/2006 de la Generalitat, de Patrimonio Arbóreo Monumental de la Comunitat Valenciana (en adelante, Ley 4/2006) y su posterior desarrollo normativo, además de definir los requisitos que deben cumplir los ejemplares para ser protegidos, estableció distintos niveles de responsabilidad territorial, para garantizar la participación y protagonismo de los agentes implicados.

El Centre per a la Investigació i Experimentació Forestal (CIEF), integrat en la Direcció General de Medi Natural i Avaluació Ambiental de la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica, és actualment el centre gestor del patrimoni arbori monumental de la Comunitat Valenciana¹ amb el qual han de coordinar-se les administracions competents per a dur a terme actuacions de conservació de l'arbre i el seu entorn. Així mateix, el CIEF presta suport tècnic a les administracions, propietaris, i persones o entitats interessades, respecte a la catalogació i conservació dels arbres protegits o en tràmit de declaració. Això inclou assessorament sobre aplicació de la normativa, valoració d'exemplars, o recomanació de gestió. En alguns casos, el CIEF col·labora també en l'execució d'accions de conservació.

En aquest sentit, durant els últims anys s'han dut a terme diverses accions de manera coordinada entre l'Ajuntament de Riba-roja de Túria, la brigada del Parc Natural del Túria i l'equip de patrimoni arbori del CIEF, la qual cosa ha permés oferir una atenció eficaç dels exemplars.

Valoració d'exemplars

La valoració d'exemplars pot tindre per objectiu conèixer el seu estat legal de protecció -si està, o no, protegit per la Llei 4/2006 -, estimar la seua importància amb vista a la seua possible protecció, o avaluar el seu estat vital amb l'objectiu d'establir els tractaments adequats.

El Centro para la Investigación y Experimentación Forestal (CIEF), integrado en la Dirección General de Medio Natural y Evaluación Ambiental de la Conselleria de Agricultura, Desarrollo Rural, Emergencia Climática i Transición Ecológica, es actualmente el centro gestor del patrimonio arbóreo monumental de la Comunitat Valenciana¹ con el que deben coordinarse las administraciones competentes para llevar a cabo actuaciones de conservación del árbol y su entorno. Asimismo, el CIEF presta soporte técnico a las administraciones, propietarios, y personas o entidades interesadas, respecto a la catalogación y conservación de los árboles protegidos o en trámite de declaración. Esto incluye asesoramiento sobre aplicación de la normativa, valoración de ejemplares, o recomendación de gestión. En algunos casos, el CIEF colabora también en la ejecución de acciones de conservación.

En este sentido, durante los últimos años se han llevado a cabo diversas acciones de manera coordinada entre el Ayuntamiento de Riba-roja de Túria, la brigada del Parque Natural del Turia y el equipo de patrimonio arbóreo del CIEF, lo que ha permitido ofrecer una atención eficaz de los ejemplares.

Valoración de ejemplares

La valoración de ejemplares puede tener por objetivo conocer su estado legal de protección -si está, o no, protegido por la Ley 4/2006 -, estimar su importancia con vistas a su posible protección, o evaluar su estado vital con el objetivo de establecer los tratamientos adecuados.

¹ Segons els articles 14.2 del Decret 80/2016 del Consell, de modificació del Decret 158/2015, de 18 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional de la conselleria competent en medi ambient; i 10 del Decret 154/2018, del Consell, de desenvolupament de la Llei 4/2006 de patrimoni arbori monumental de la Comunitat Valenciana.

¹ Según los artículos 14.2 del Decreto 80/2016 del Consell, de modificación del Decreto 158/2015, de 18 de septiembre, por el que se aprueba el Reglamento orgánico y funcional de la conselleria competente en medio ambiente; y 10 del Decreto 154/2018, del Consell, de desarrollo de la Ley 4/2006 de patrimonio arbóreo monumental de la Comunitat Valenciana.

Determinació de l'estat legal de protecció

En diverses ocasions l'Ajuntament de Riba-roja de Túria ha sol·licitat l'assistència de l'equip de patrimoni arbori del CIEF per a determinar l'alçada de diversos arbres i palmeres del municipi, ja que aquest sol ser el paràmetre de més difícil mesurament, perquè requereix instrumentació adequada i certa experiència (Fig.4 i 5). És una dada realment important perquè depenent de l'alçada dels exemplars -com també la grandària de tronc, de copa o l'edat-, aquests poden estar protegits directament per la Llei 4/2006.

Determinación del estado legal de protección

En diversas ocasiones el Ayuntamiento de Riba-roja de Túria ha solicitado la asistencia del equipo de patrimonio arbóreo del CIEF para determinar la altura de diversos árboles y palmeras del municipio, ya que éste suele ser el parámetro de más difícil medición, pues requiere instrumentación adecuada y cierta experiencia (Fig.4 y 5). Es un dato realmente importante porque dependiendo de la altura de los ejemplares -como también el tamaño de tronco, de copa o la edad-, éstos pueden estar protegidos directamente por la Ley 4/2006.

Fig. 4. Plàtan del Mas de Traver (núm. PAM 0707), mesurat per l'equip de patrimoni arbori del CIEF en 2016. Amb 37 m d'alçada, està protegit directament per llei, i és l'exemplar més alt de la seua espècie en la Comunitat Valenciana.

Fig. 4. Plàtan del Mas de Traver (nº PAM 0707), medido por el equipo de patrimonio arbóreo del CIEF en 2016. Con 37 m de altura, está protegido directamente por ley, y es el ejemplar más alto de su especie en la Comunitat Valenciana.

Fig. 5. Xops Negres del Mas de Traver (núm. PAM 3142 i 3143), mesurats per l'equip de patrimoni arbori del CIEF en 2016. Amb 30,8 i 31,9 m d'altura, tots dos estan protegits per llei, i gràcies a aquesta circumstància, la brigada del Parc Natural del Túria va realitzar un desbrossament que els va salvar d'un incendi forestal ocorregut poc temps després.

Fig. 5. Xops Negres del Mas de Traver (nº PAM 3142 y 3143), medidos por el equipo de patrimonio arbóreo del CIEF en 2016. Con 30,8 y 31,9 m de altura, ambos están protegidos por ley, y gracias a esta circunstancia, la brigada del Parque Natural del Turia realizó un desbroce que los salvó de un incendio forestal ocurrido poco tiempo después.

L'estimació de l'edat dels exemplars és també una qüestió complexa: requereix conèixer la seua data de plantació, o bé poder comptar els anells d'una rodanxa de fusta. La data de plantació és una dada que no sol estar registrada, i l'obtenció de rodanxes no és possible en arbres vius. Es poden realitzar perforacions amb barriana per a realitzar recomptes d'anells, però no és recomanable ja que pot constituir una font d'entrada de patògens; o es pot recórrer a la datació per ràdio-carboni, però és una tècnica poc assequible. En aquest punt, s'ha d'emprar altres fonts d'informació: publicacions científiques, cites en textos antics, o comparatives amb altres arbres d'edat coneguda. En el CIEF s'ha anat recopilant informació en relació a aquesta

La estimación de la edad de los ejemplares es también una cuestión compleja: requiere conocer su fecha de plantación, o bien poder contar los anillos de una rodaja de madera. La fecha de plantación es un dato que no suele estar registrado, y la obtención de rodajas no es posible en árboles vivos. Se pueden realizar perforaciones con barriana para realizar recuentos de anillos, pero no es recomendable ya que puede constituir una fuente de entrada de patógenos; o se puede recurrir a la datación por radio-carbono, pero es una técnica poco assequible. En este punto, se debe emplear otras fuentes de información: publicaciones científicas, citas en textos antiguos, o comparativas con otros árboles de edad conocida. En el CIEF se ha ido recopilando

qüestió, amb l'objectiu de poder realitzar estimacions de l'edat dels exemplars, encara que segueixen sense reunir-se suficients dades per a la majoria d'espècies.

En 2019 va morir un pi pinyer (núm. PAM 4767) en el paratge conegut com Bassa de Poio, amb un tronc de 275 cm de perímetre i una altura de 24 metres, per atac de barrinadors, afectat amb anterioritat per una excavació del terreny en la seua part oest durant la transformació de l'espai enjardinat que envolta la bassa com a lloc d'oci nocturn. L'equip de patrimoni arbori del CIEF ha col·laborat amb l'Ajuntament en la retirada controlada de l'arbre sec, sense afectar altres arbres pròxims, i s'ha aprofitat l'ocasió per a obtenir una rodanxa de fusta de la base del tronc, que permetrà conèixer la seua edat i llegir la seua història.

Una lectura ràpida dels anells de la base de l'arbre ha donat com a resultat una edat de 150 anys, la qual cosa significa que es va plantar sobre 1870, coincidint amb la construcció de la bassa (Fig.6).

información en relación a esta cuestión, con el objetivo de poder realizar estimaciones de la edad de los ejemplares, aunque siguen sin reunirse suficientes datos para la mayoría de especies.

En 2019 murió un pino piñonero (nº PAM 4767) en el paraje conocido como Bassa de Poio, con un tronco de 275 cm de perímetro y una altura de 24 metros, por ataque de barrenadores, afectado con anterioridad por una excavación del terreno en su parte oeste durante la transformación del espacio ajardinado que rodea la bassa como lugar de ocio nocturno. El equipo de patrimonio arbóreo del CIEF ha colaborado con el Ayuntamiento en la retirada controlada del árbol seco, sin afectar a otros árboles cercanos, y se ha aprovechado la ocasión para obtener una rodaja de madera de la base del tronco, que permitirá conocer su edad y leer su historia.

Una lectura rápida de los anillos de la base del árbol ha dado como resultado una edad de 150 años, lo que significa que se plantó sobre 1870, coincidiendo con la construcción de la bassa (Fig.6).

Fig. 6. Secció de la base del pi pinyer de la Bassa de Poio (núm. PAM 4767) emprada per a la seua datació.

Fig. 6. Sección de la base del pino piñonero de la Bassa de Poio (nº PAM 4767) empleada para su datación.

Valoració de la importància de l'exemplar

En casos d'arbres que no aconseguen els llinars establits en la Llei 4/2006 per a la seua protecció directa, l'Ajuntament ha sol·licitat col·laboració per a la determinació de la importància dels exemplars a través de les seues diverses característiques (dimensions, edat, port, valor històric-cultural, científic, estètic, ambiental o recreatiu). Tal és el cas d'unes garroferes situades al costat de la urbanització Els Pous, la valoració de les quals va evitar la seua desaparició –estava prevista l'ampliació de la carretera adjacent al camp en el qual se situaven–, en posar de manifest que es tractava d'exemplars que destacaven a nivell municipal i fins i tot comarcal (Fig.7).

Valoración de la importancia del ejemplar

En casos de árboles que no alcanzaban los umbrales establecidos en la Ley 4/2006 para su protección directa, el Ayuntamiento ha solicitado colaboración para la determinación de la importancia de los ejemplares a través de sus diversas características (dimensiones, edad, porte, valor histórico-cultural, científico, estético, ambiental o recreativo). Tal es el caso de unos algarrobos situados junto a la urbanización Els Pous, cuya valoración evitó su desaparición –estaba prevista la ampliación de la carretera adyacente al campo en el que se ubicaban–, al poner de manifiesto que se trataba de ejemplares que destacaban a nivel municipal e incluso comarcal (Fig.7).

Fig. 7. Una de les garroferes amenaçades per l'ampliació del camí d'accés a la urbanització Els Pous.
Fig. 7. Uno de los algarrobos amenazados por la ampliación del camino de acceso a la urbanización Els Pous.

Avaluació de l'estat vital dels exemplars

En algunes ocasions els exemplars mostren signes d'afebliment o afeccions que fan suposar riscos per a l'arbre o per a les persones. Un exemple és la palmera datilera més alta de l'avinguda de la Pau (núm. PAM 3144), que presenta certa inclinació deguda a la proximitat amb les finques i el seu creixement a la recerca de llum, i que en dies de vent oscil·la de manera cridanera. Des del CIEF es va aconsellar a l'Ajuntament encarregar un estudi d'avaluació de l'estabilitat per part d'una empresa especialitzada, i l'anàlisi va revelar que la palmera es troba en bones condicions (Fig.8).

També s'ha dut a terme un seguiment de l'afectació de l'estat vital del Xop Negre del Camí de la Rambla Redona / Mas de Toni Vicent (núm. PAM 3540) després de l'incendi forestal de març 2020, afavorit per la presència de canya en el riu (Fig.9).

Fig. 8. Especialista de Baobab Vivers S.L. instal·lant sensors per a valorar el comportament dinàmic de la palmera de l'avinguda de la Pau (núm. PAM 3144).

Fig. 8. Especialista de Baobab Viveros S.L. instalando sensores para valorar el comportamiento dinámico de la palmera de la avenida de la Paz (nº PAM 3144).

Evaluación del estado vital de los ejemplares

En algunas ocasiones los ejemplares muestran signos de debilitamiento o afecciones que hacen suponer riesgos para el árbol o para las personas. Un ejemplo es la palmera datilera más alta de la avenida de la Paz (nº PAM 3144), que presenta cierta inclinación debida a la proximidad con las fincas y su crecimiento en busca de luz, y que en días de viento oscila de forma llamativa. Desde el CIEF se aconsejó al Ayuntamiento encargar un estudio de evaluación de la estabilidad por parte de una empresa especializada, y el análisis reveló que la palmera se encuentra en buenas condiciones (Fig.8).

También se ha llevado a cabo un seguimiento de la afectación del estado vital del Xop Negre del Camí de la Rambla Redona / Mas de Toni Vicent (nº PAM 3540) tras el incendio forestal de marzo 2020, favorecido por la presencia de caña en el río (Fig.9).

Fig. 9. Estudi de la superfície cremada del Xop Negre de la Rambla Redona/Mas de Toni Vicent (núm. PAM 3540), realitzat per l'equip de patrimoni arbori del CIEF, després de l'incendi de març de 2020.

Fig. 9. Estudio de la superficie quemada del Xop Negre de la Rambla Redona/Mas de Toni Vicent (nº PAM 3540), realizado por el equipo de patrimonio arbóreo del CIEF, tras el incendio de marzo de 2020.

Planificació i execució d'accions de conservació

A la valoració dels exemplars sol succeir la planificació i execució de les mesures de conservació adequades. L'equip de patrimoni arbori del CIEF ha actuat en el Pi de Porxinos (núm. PAM 1961), i en diversos xops del riu. En el primer, s'ha actuat dues vegades: en 2012, per a eliminar un cimtal sec de grandària considerable -possiblement afectada per l'ús d'herbicides en els camps de cítrics que hi ha al voltant- i diverses branques tronchadas que penjaven de l'arbre sense arribar a caure, constituint perill (Fig. 10); i recentment, al juny de 2020, s'ha realitzat una altra poda en altura, per a solucionar el trencament de diverses branques per fortes ratxes de vent (Fig.11).

Planificación y ejecución de acciones de conservación

A la valoración de los ejemplares suele suceder la planificación y ejecución de las medidas de conservación adecuadas. El equipo de patrimonio arbóreo del CIEF ha actuado en el Pi de Porxinos (nº PAM 1961), y en varios chopos del río. En el primero, se ha actuado dos veces: en 2012, para eliminar un cimtal seco de tamaño considerable -posiblemente afectado por el uso de herbicidas en los campos de cítricos que hay alrededor- y varias ramas tronchadas que pendían del árbol sin llegar a caer, constituyendo peligro (Fig.10); y recientemente, en junio de 2020, se ha realizado otra poda en altura, para solucionar la rotura de varias ramas por fuertes rachas de viento (Fig.11).

Fig. 10. El Pi de Porxinos (núm. PAM 1961) en 2012, durant els treballs d'eliminació d'un cimtal i diverses branques seques.

Fig. 10. El Pi de Porxinos (nº PAM 1961) en 2012, durante los trabajos de eliminación de un cimtal y varias ramas secas.

Fig. 11. El Pi de Porxinos (núm. PAM 1961), al juny de 2020, després de l'última actuació de poda duta a terme per l'equip de patrimoni arbori del CIEF.

Fig. 11. El Pi de Porxinos (nº PAM 1961), en junio de 2020, tras la última actuación de poda llevada a cabo por el equipo de patrimonio arbóreo del CIEF.

Respecte als xops del riu, tant en el Xop Negre de l'Esplanada del Riu Túria-Pont Vell (núm. PAM 4731) (Fig. 12), com en el situat entre el Pou de Crisòstom i el Mas de Vélez (núm. PAM 4991) (Fig. 13), s'ha efectuat una poda de branques seques o amb regions podrides, amb l'objectiu de disminuir el risc per a les persones que transiten per les sendes del parc natural, que discorren pràcticament sota les seues copes. A més en el Xop Negre de l'Esplanada la brigada del Parc Natural del Túria va instal·lar una tanca de fusta per a protegir el seu sistema radicular (Fig.14).

Respecto a los chopos del río, tanto en el Xop Negro de l'Esplanada del Riu Túria-Pont Vell (nº PAM 4731) (Fig. 12), como en el situado entre el Pou de Crisòstom y el Mas de Vélez (nº PAM 4991) (Fig. 13), se ha efectuado una poda de ramas secas o con pudriciones, con el objetivo de disminuir el riesgo para las personas que transitan por los senderos del parque natural, que discurren prácticamente bajo sus copas. Además en el Xop Negro de l'Esplanada la brigada del Parque Natural del Turia instaló una talanquera de madera para proteger su sistema radicular (Fig.14).

Fig. 12. Poda en el Xop Negre de l'Esplanada del Riu Túria-Pont Vell (núm. PAM 4731), realitzada en 2017 per l'equip de patrimoni arbori del CIEF, en col·laboració amb la brigada de Parcs i jardins de l'Ajuntament de Riba-roja de Túria, per a eliminar branques seques i defectuoses.

Fig. 12. Poda en el Xop Negre de l'Esplanada del Riu Túria-Pont Vell (nº PAM 4731), realitzada en 2017 por el equipo de patrimonio arbóreo del CIEF, en colaboración con la brigada de Parques y Jardines del Ayuntamiento de Riba-roja de Túria, para eliminar ramas secas y defectuosas.

Fig. 13. Xop entre el Pou de Crisòstom i el Mas de Vélez (núm. PAM 4991), al qual en 2019 se li van llevar branques seques que podien caure sobre la senda principal del Parc Natural del Túria.

Fig. 13. Chopo entre el Pou de Crisòstom y el Mas de Vélez (nº PAM 4991), al que en 2019 se le quitaron ramas secas que podían caer sobre el sendero principal del Parque Natural del Turia.

Fig. 14. Col·locació d'una tanca de fusta en el Xop Negre de l'Esplanada del Riu Túria-Pont Vell (núm. PAM 4731) per part de la brigada del Parc Natural del Túria per a evitar que el trànsit cycle-turista pugui afectar el seu sistema radicular.

Fig. 14. Colocación de un vallado de madera en el Xop Negro de l'Esplanada del Riu Túria-Pont Vell (nº PAM 4731) por parte de la brigada del Parque Natural del Turia para evitar que el tránsito ciclo-turista pueda afectar su sistema radicular.

PLA ESTRATÈGIC D'ARBRATGE 2030

El Pla Estratègic d'Arbratge 2030 (Morales, 2020) és una proposta que el M.I Ajuntament de Riba-roja de Túria vol dur a terme en aquesta legislatura i consisteix en plantar en el municipi un total de 2030 arbres en resposta als efectes produïts pel canvi climàtic i els incendis esdevinguts en la Amazonia i Austràlia, i de manera més recent en el nostre propi terme amb l'incendi patit el 6 de març de 2020 al Parc Natural del Túria. Aquest Pla està d'acord amb les línies estratègiques i accions establides en el Pla Estratègic Participat de Riba-roja (2017-25) (Hermosilla et al., 2018) en qüestions relacionades amb l'increment de la superfície arbrada en zones verdes i recuperació de la vegetació de ribera en espais naturals. Amb tot això es vol contribuir a desenvolupar els següents Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'Agenda 2030: ODS13 Acció pel clima i ODS15 Vida d'ecosistemes terrestres (Nacions Unides, 2015).

La implementació del Pla Estratègic d'Arbratge 2030 s'està duent a terme a través de la Regidoria de Transició Ecològica del M.I. Aj. de Riba-roja de Túria mitjançant les següents iniciatives:

- Plantació d'un Arbre per Europa seguint les directrius de les accions locals proposades en la COP-25 (Fig. 15).
- Increment de l'arbratge en el Barranc de Moros amb la finalitat de restaurar aquesta zona com a corredor ecològic.
- Repoblació en les zones d'apadrinament (Esplanada del riu Túria i zona de Perpinya-

PLAN ESTRATÉGICO DE ARBOLADO 2030

El Plan Estratégico de Arbolado 2030 (Morales, 2020) es una propuesta que el M.I Ayuntamiento de Riba-roja de Túria quiere llevar a cabo en esta legislatura y consiste en plantar en el municipio un total de 2030 árboles en respuesta a los efectos producidos por el cambio climático y los incendios acaecidos en la Amazonia y en Australia, y de manera más reciente en nuestro propio término con el incendio sufrido el 6 de marzo de 2020 en el Parque Natural del Túria. Este Plan está en consonancia con las líneas estratégicas y acciones establecidas en el Plan Estratégico Participado de Riba-roja (2017-25) (Hermosilla et al., 2018) en cuestiones relacionadas con el incremento de la superficie arbolada en zonas verdes y recuperación de la vegetación de ribera en espacios naturales. Con todo ello se quiere contribuir a desarrollar los siguientes Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS) de la Agenda 2030: ODS13 Acción por el clima y ODS15 Vida de ecosistemas terrestres (Naciones Unidas, 2015).

La implementación del Plan Estratégico de Arbolado 2030 se está llevando a cabo a través de la Concejalía de Transición Ecológica del M.I. Ayto. de Riba-roja de Túria mediante las siguientes iniciativas:

- Plantación de un Árbol por Europa siguiendo las directrices de las acciones locales propuestas en la COP-25 (Fig.15).
- Incremento del arbolado en el Barranco de Moros con la finalidad de restaurar esta zona como corredor ecológico.
- Repoblación en las zonas de apadrina-

net) per a poder recuperar el bosc de ribera del Túria. Aquesta iniciativa s'ha realitzat en col·laboració amb els centres educatius de la localitat i el Parc Natural del Túria.

- A més, amb motiu del dia de l'arbre, s'han plantat exemplars de ribera per a consolidar aquest bosc a l'esplanada del riu Túria. Aquesta acció s'ha realitzat en col·laboració amb el Parc Natural del Túria i la Coordinadora en Defensa dels Boscos del Túria.

- En la zona recreativa del Pont Vell es van plantar arbres de gran calibre facilitats pel CIEF a través de Parc Natural. La coordinació entre EcoRiba, el Parc Natural i la Coordinadora en Defensa dels Boscos del Túria està consolidant la cobertura arbòria d'aquesta zona natural (Fig. 16).

- Al seu torn el Departament de Parcs i Jardins ha coordinat diverses actuacions de plantació d'arbratge en zones verdes municipals.

- A aquestes iniciatives cal afegir la de la plantació, en les zones d'apadrinament, per part del Màster Universitari d'Investigació en Didàctiques Específiques (MUIDE) de la Universitat de València i la duta a terme per WWF i Parc Natural del Túria en Coordinació amb EcoRiba i la Coordinadora en Defensa dels Boscos del Túria (Fig. 17).

En aquest primer trimestre del 2020 s'ha repoblat amb més de 700 exemplars. Xifra que ha d'anar augmentant per a contrarestar els efectes del canvi climàtic, incendis, plagues, propagació de la flora invasora i deforestació que afecta el nostre patrimoni vegetal. La coordinació interinstitucional és vital per a contribuir a preservar i recuperar els nostres boscos i de manera particular el nostre arbratge monumental, perquè igual que els nostres majors, mostren una major

miento (Explanada del río Túria y zona de Perpinyanet) para poder recuperar el bosque de ribera del Túria. Esta iniciativa se ha realizado en colaboración con los centros educativos de la localidad y el Parque Natural del Túria.

- Además, con motivo del día del árbol, se han plantado ejemplares de ribera para consolidar este bosque en la explanada del río Túria. Esta acción se ha realizado en colaboración con el Parque Natural del Túria y la Coordinadora en Defensa de los Bosques del Túria.

- En la zona recreativa del Pont Vell se plantaron árboles de gran calibre facilitados por el CIEF a través de Parque Natural. La coordinación entre EcoRiba, el Parque Natural y la Coordinadora en Defensa de los Bosques del Túria está consolidando la cobertura arbórea de esta zona natural (Fig. 16).

- A su vez el Departamento de Parques y Jardines ha coordinado diversas actuaciones de plantación de arbolado en zonas verdes municipales.

- A estas iniciativas cabe añadir la de la plantación, en las zonas de apadrinamiento, por parte del Máster Universitario de Investigación en Didácticas Específicas (MUIDE) de la Universitat de València y la llevada a cabo por WWF y Parque Natural del Túria en Coordinación con EcoRiba y la Coordinadora en Defensa de los Bosques del Túria (Fig. 17).

En este primer trimestre del 2020 se ha repoblado con más de 700 ejemplares. Cifra que debe ir aumentando para contrarrestar los efectos del cambio climático, incendios, plagas, propagación de la flora invasora y deforestación que afecta a nuestro patrimonio vegetal. La coordinación interinstitucional es vital para contribuir a preservar y recuperar nuestros bosques y de mane-

vulnerabilitat cap als canvis produïts en la modificació del seu entorn per la perfecta adaptació que havien realitzat amb aquest.

ra particular nuestro arbolado monumental, porque al igual que nuestros mayores, muestran una mayor vulnerabilidad hacia los cambios producidos en la modificación de su entorno por la perfecta adaptación que habían realizado con el mismo.

Fig. 15. Plantació d'Un arbre per Europa (12-12-2019). A primera pàgina es veu el jove exemplar plantat i darrere el Xop Monumental de l'esplanada del riu Túria que apareix recollit en aquest Catàleg. Fotografia de Paco Malparaíso García.

Fig. 15. Plantación de Un árbol por Europa (12-12-2019). En primera plana se ve el joven ejemplar plantado y detrás el Chopo Monumental de la Explanada del río Túria que aparece recogido en este Catálogo. Fotografía de Paco Malparaíso García.

Fig. 16. Plantació d'arbratge subministrat pel CIEF realitzada per la brigada del Parc Natural del Túria en col·laboració amb EcoRiba (Ajuntament de Riba-roja de Túria).

Fig. 16. Plantación de arbolado suministrado por el CIEF realizada por la brigada del Parque Natural del Turia en colaboración con EcoRiba (Ayuntamiento de Riba-roja de Túria).

Fig. 17. Repoblació realitzada pel Parc Natural del Túria en col·laboració amb EcoRiba (Ajuntament de Riba-roja de Túria), WWF, la Coordinadora en Defensa dels Bosc del Túria i Afempes.

Fig. 17. Repoblación realizada por el Parque Natural del Túria en colaboración con EcoRiba (Ayuntamiento de Riba-roja de Túria), WWF, la Coordinadora en Defensa de los Bosques del Túria y Afempes.

DIVULGACIÓ DEL PATRIMONI ARBORI MONUMENTAL DE RIBA-ROJA

La divulgació del patrimoni natural de Riba-roja de Túria ha estat sempre un dels pilars fonamental del projecte EcoRiba. Dins d'aquesta vessant, la difusió del coneixement al voltant del patrimoni arbori local ha sigut una de les accions més desenvolupades, la qual, ha comptat en tot moment amb un gran resposta veïnal.

Potser, una de les iniciatives amb més èxit en aquest àmbit va ser la publicació de Punxa i el Plàtan de Traver (Morales, Caurín y Moreno, 2018). Aquest conte, publicat per l'Ajuntament de Riba-roja l'any 2018, divulga la història del Plàtan de Traver mitjançant la seua relació amb Punxa, la mascota d'EcoRiba (Fig. 18). El conte va ser regalat als xiquets i xiquetes del municipi per part de l'Ajuntament quan feien la visita al patge reial. Aquest relat, a més, va ser transmès a la xicalla del poble mitjançant la seua teatralització per part dels membre del projecte EcoRiba en els diferents col·legis del municipi i que finalitzava amb una cançó al voltant de l'arbre:

*El Plàtan de Traver era un arbre xicotet,
que plantaren fa molt de temps,
al costat d'un riuet.
Ara és un arbre gran,
de color verd i blanc,
que dóna ombra a tothom
i tira fulles en tardor.*

Altra de les propostes que va tindre una gran resposta veïnal va ser la presentació

DIVULGACIÓN DEL PATRIMONIO ARBÓREO MONUMENTAL DE RIBA-ROJA

La divulgación del patrimonio natural de Riba-roja de Túria ha sido siempre uno de los pilares fundamentales del proyecto EcoRiba. Desde este aspecto, la difusión del conocimiento relacionado con el patrimonio arbóreo local ha sido una de las acciones más desarrolladas, la cual, ha contado en todo momento con una gran respuesta vecinal.

Tal vez, una de las iniciativas de más éxito en este ámbito fue la publicación de Punxa i el Plàtan de Traver (Morales, Caurín y Moreno, 2018). Este cuento, publicado por el Ayuntamiento de Riba-roja en el año 2018, divulga la historia del Plátano de Traver a través de su relación con Punxa, la mascota de EcoRiba (Fig.18). El cuento fue regalado a los niños y niñas del municipio por parte del Ayuntamiento cuando hicieron la visita al paje real. Este relato, además, fue transmitido a los más pequeños del pueblo a través de su teatralización por parte de los miembros del proyecto EcoRiba en los diferentes colegios del municipio y finalizaba con una canción sobre el árbol:

*El Plàtan de Traver era un arbre xicotet,
que plantaren fa molt de temps,
al costat d'un riuet.
Ara és un arbre gran,
de color verd i blanc,
que dóna ombra a tothom
i tira fulles en tardor.*

Otra de les propostes que tuvo una gran respuesta vecinal fue la presentación del

del Plàtan de Traver al concurs "Arbre Europeu 2018" (Fig. 19). Mitjançant aquesta candidatura, es va aconseguir realitzar una gran difusió de la història de l'arbre en diferents mitjans de comunicació de premsa escrita i digital. Tot i que finalment l'arbre no va ser seleccionat, la iniciativa va suposar una gran tasca de sensibilitat ambiental i de participació ciutadana que enorgullia als habitants del municipi del seu patrimoni natural.

A banda d'aquestes accions, Ecoriba està continuament desenvolupant activitats divulgatives a fi que el nostre patrimoni local siga conegut, entès i respectat. D'aquesta forma, podem trobar diferents publicacions en la revista Tzuria del Parc Natural del Túria (Hernández, Morales i Morales, 2018; Raga i Morales 2018), la revista Espores del Jardí Botànic de la Universitat de València (Morales, 2016), les *V Jornades d'Educació Ambiental de la Comunitat Valenciana* (Morales, 2018)... A més, els membres de projecte comparteixen el seu coneixement amb la població en diferents actes locals com la Fira del Comerç i la Fira d'Associacions, i realitzen diferents activitats de caràcter voluntari com les repoblacions realitzades al Parc Natural del Túria -tant a nivell escolar, com oberta per a tots els públics-. Per últim, cal fer especial menció als panells informatius que es troben disponibles en les diferents Eco-rutes del municipi on trobem informació de l'arbratge monumental del nostre municipi.

Plátano de Traver al concurso "Árbol Europeo 2018" (Fig. 19). A través de esta candidatura, se consiguió una gran difusión de la historia del árbol en los diferentes medios de comunicación de prensa escrita y digital. Aunque finalmente el árbol no pudo ser seleccionado, la iniciativa supuso una gran tarea de sensibilidad ambiental y de participación ciudadana que enorgullecía a los habitantes del municipio por su patrimonio natural.

Además de estas acciones, Ecoriba está continuamente desarrollando actividades divulgativas con la finalidad de que nuestro patrimonio local sea conocido, entendido y respetado. De esta forma, podremos encontrar diferentes publicaciones en la revista Tzuria del Parc Natural del Túria (Hernández, Morales, y Morales, 2018; Raga y Morales 2018), las *V Jornades de Educació Ambiental de la Comunitat Valenciana* (Morales, 2018), la revista Espores del Jardín Botánico de la Universidad de Valencia (Morales, 2016)... Además, los miembros de proyecto comparten su conocimiento con la población en diferentes actos locales como la Feria del Comercio y la Feria de Asociaciones, y realizan diferentes actividades de carácter voluntario como las repoblaciones realizadas en el Parque Natural del Túria -tanto a nivel escolar, como abierta a todo el público en general-. Por último, cabe hacer especial mención a los paneles informativos que se encuentran disponibles en las diferentes Eco-rutas del municipio donde encontramos información del diverso arbolado monumental de nuestro municipio.

Fig. 18. Conte de 'Punxa i el Plàtan de Traver' (Morales, Caurín i Moreno, 2018).

Fig. 18. Cuento de 'Punxa i el Plàtan de Traver' (Morales, Caurín y Moreno, 2018).

Fig. 19. Plàtan de Traver candidat a 'Arbre d'Espanya 2018'.

Fig. 19. Plátano de Traver candidato a 'Árbol de España 2018'.

PATRIMONI ARBORI MONUMENTAL
(PROTECCIÓ GENÈRICA)

PATRIMONIO ARBÓREO MONUMENTAL
(PROTECCIÓN GENÉRICA)

L'any 2017 es va dur a terme la protecció genèrica de la Palmera datilera de la Bassa de Poio i l'any 2018 dues oliveres, propietat d'Ernesto Folgado Lagunas localitzades en la Canyada Paredes-Barranc de Porxinos. Posteriorment es va protegir també el Xop negre d'Els Pous, localitzat entre el Pou de Crisòstom i el Mas de Vélez.

En el año 2017 se llevó a cabo la protección genérica de la Palmera datilera de la Bassa de Poio y en el año 2018 dos olivos, propiedad de Ernesto Folgado Lagunas, localizados en la Cañada Paredes-Barranco de Porxinos. Posteriormente también se protegió el Chopo negro de Els Pous, localizado entre el Pozo de Crisòstom y el Mas de Vélez.

EXEMPLAR / EJEMPLAR	TRET DE MONUMENTALITAT / RASGO DE MONUMENTALIDAD
1. Palmera datilera de la Bassa de Poio 1. Palmera datilera de la Balsa de Poyo	Alçada en família <i>Palmae</i> d'estípit igual o superior als 12 metres (l'exemplar té 17,20 m). Altura en família <i>Palmae</i> de estípite igual o superior a 12 metres (el ejemplar tiene 17,20 m).
2. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4783) 2. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4783)	Edat igual o superior a 350 anys. Segons l'estudi de Arnan et al. (2012), les oliveres amb un perímetre de tronc de 3'88 m. es consideren de més de 350 anys. Aquest exemplar té un perímetre de 3'90 metres. Edad igual o superior a 350 años. Según el estudio de Arnan et al., (2012) los olivos con un perímetro de tronco de 3'88 m. se consideran de más de 350 años. Este ejemplar tiene un perímetro de 3'90 metros.
3. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4784) 3. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4784)	Edat igual o superior a 350 anys. Segons l'estudi de Arnan et al., (2012) les oliveres amb un perímetre de tronc de 3'88 m. es consideren de més de 350 anys. Aquest exemplar té un perímetre de 4'04 metres. Edad igual o superior a 350 años. Según el estudio de Arnan et al., (2012) los olivos con un perímetro de tronco de 3'88 m. se consideran de más de 350 años. Este ejemplar tiene un perímetro de 4'04 metros.
4. Xop negre d' Els Pous. 4. Chopo negro de Els Pous.	Alçada igual o superior a 30 metres (l'exemplar té 32'20 m). Altura igual o superior a 30 metres (el ejemplar tiene 32'20 m).

27. PALMERA DATILERA DE LA BASSA DE POIO

27. PALMERA DATILERA DE LA Balsa de Poyo

Identificació de l'arbre

Nº PAM 4776

UTM (ETRS 89 huso 30)

X 708320 Y 4372490

Nom científic: *Phoenix dactylifera* L.

Nom local: Palmera datilera
de la Bassa de Poio I

Dimensions

Perímetre de tronc a 1,30: 1,77 m

Capçada diàmetre major: 5,00 m

Capçada diàmetre perpendicular: 5,00 m

Alçada (o estípit): 17,20 m

Edat estimada:

Identificación del árbol

Nº PAM 4776

UTM (ETRS 89 huso 30)

X 708320 Y 4372490

Nombre científico: *Phoenix dactylifera* L.

Nombre local: Palmera datilera
de la Balsa de Poyo I

Dimensiones

Perímetro de tronco a 1,30: 1,77 m

Copa diámetro mayor: 5,00 m

Copa diámetro perpendicular: 5,00 m

Altura (o estípote): 17,20 m

Edad estimada:

Fig. 20. Palmera datilera de la Bassa de Poio
Fig. 20. Palmera datilera de la Balsa de Poyo

28. OLIVERA D'ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (N° PAM 4783)

28. OLIVO DE ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (N° PAM 4783)

Identificació de l'arbre

N° PAM 4783
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706712 Y 4377988

Nom científic: *Olea Europaea* L.
Nom local: Olivera d'Ernesto 'Pere'

Dimensions

Perímetre de tronc a 1,30: 3,90 m
Capçada diàmetre major: 10,80 m
Capçada diàmetre perpendicular: 10,30 m
Alçada (o estípit): 7,20 m

Edat estimada: més de 350 anys

Identificación del árbol

N° PAM 4783
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706712 Y 4377988

Nombre científico: *Olea Europaea* L.
Nombre local: Olivo de Ernesto 'Pere'

Dimensiones

Perímetro de tronco a 1,30: 3,90 m
Copa diámetro mayor: 10,80 m
Copa diámetro perpendicular: 10,30 m
Altura (o estípita): 7,20 m

Edad estimada: más de 350 años

Fig. 21. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (N° PAM 4783)
Fig. 21. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (N° PAM 4783)

29. OLIVERA D'ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (N° PAM 4784)

29. OLIVO DE ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (N° PAM 4784)

Identificació de l'arbre

N° PAM 4784
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706717 Y 4378013

Nom científic: *Olea Europaea* L.
Nom local: Olivera d'Ernesto 'Pere'

Dimensions

Perímetre de tronc a 1,30:
1: 2,65 m 2: 2,83 m 3: 1,30 m
Perímetre equivalent: 4,04 m
Capçada diàmetre major: 10,70 m
Capçada diàmetre perpendicular: 8,70 m
Alçada (o estípit): 6,90 m

Edat estimada: més de 350 anys

Identificación del árbol

N° PAM 4784
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706717 Y 4378013

Nombre científico: *Olea Europaea* L.
Nombre local: Olivo de Ernesto 'Pere'

Dimensiones

Perímetro de tronco a 1,30:
1: 2,65 m 2: 2,83 m 3: 1,30 m
Perímetro equivalente: 4,04 m
Copa diámetro mayor: 10,70 m
Copa diámetro perpendicular: 8,70 m
Altura (o estípita): 6,90 m

Edad estimada: más de 350 años

Fig. 22. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (N° PAM 4784)
Fig. 22. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (N° PAM 4784)

30. XOP NEGRE D'ELS POUS

30. CHOPO NEGRO DE 'ELS POUS'

Identificació de l'arbre

Nº PAM 4991
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 713100 Y 4378274

Nom científic: *Populus nigra* L.

Nom local: Xop d'Els Pous

Dimensions

Perímetre de tronc a 1,30: 4,72 m
Capçada diàmetre major: 17,50 m
Capçada diàmetre perpendicular: 17,50 m
Alçada (o estípit): 32,20 m

Edat estimada:

Identificación del árbol

Nº PAM 4991
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 713100 Y 4378274

Nombre científico: *Populus nigra* L.

Nombre local: Xop d'Els Pous

Dimensiones

Perímetro de tronco a 1,30: 4,72 m
Copa diámetro mayor: 17,50 m
Copa diámetro perpendicular: 17,50 m
Altura (o estípita): 32,20 m

Edad estimada:

Fig. 23. Xop negre d'Els Pous
Fig. 23. Chopo negro de 'Els Pous'

**PATRIMONI ARBORI MONUMENTAL
(PROTECCIÓ EXPRESSA)**

**PATRIMONIO ARBÓREO MONUMENTAL
(PROTECCIÓN EXPRESA)**

El patrimoni arbori protegit de manera expressa per part del M.I. Ajuntament de Riba-Roja en 2017 es localitza en la Bassa de Poio, el Parc Natural del Túria i el Barranc dels Moros. A l'any 2018 es va incorporar dues oliveres, propietat d'Ernesto Folgado Lagunas, localitzades en la Canyada Paredes-Barranc de Porxinos.

El patrimonio arbóreo protegido de manera expresa por parte del M.I. Ayuntamiento de Riba-Roja en 2017 se localiza en la Balsa de Poyo, el Parque Natural del Turia y el Barranco de los Moros. En el año 2018 se incorporaron dos olivos, propiedad de Ernesto Folgado Lagunas, localizadas en la Cañada Paredes-Barranco de Porxinos.

EXEMPLAR / EJEMPLAR	TRET D'INTERÉS / RASGOS DE INTERÉS
1. Pi canari del Barranc dels Moros 1. Pino canario del Barranco de los Moros	Dimensions de l'exemplar i paratge del Barranc dels Moros. Dimensiones del ejemplar y paraje del Barranco de los Moros.
2. Xop negre del Camí de la Rambla Redona / Mas de Toni Vicent 2. Chopo negro del Camino de la Rambla Redona / Mas de Toni Vicent	Dimensions de l'exemplar i Parc Natural de Túria. Dimensiones del ejemplar y Parque Natural del Turia.
3. Xop negre de l'esplanada del riu Túria (Pont Vell) 3. Chopo negro de la explanada del río Turia (Puente Viejo)	Dimensions de l'exemplar i Parc Natural de Túria. Dimensiones del ejemplar y Parque Natural del Turia.
4. Casuarina de la Bassa de Poio I 4. Casuarina de la Balsa de Poyo I	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
5. Pi canari de la Bassa de Poio I 5. Pino canario de la Balsa de Poyo I	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
6. Casuarina de la Bassa de Poio II 6. Casuarina de la Balsa de Poyo II	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
7. Pi canari de la Bassa de Poio II 7. Pino canario de la Balsa de Poyo II	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
8. Araar de la Bassa de Poio I 8. Araar de la Balsa de Poyo I	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
9. Pi carrasc de la Bassa de Poio I 9. Pino carrasco de la Balsa de Poyo I	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
10. Xiprer fúnebre de la Bassa de Poio 10. Ciprés fúnebre de la Balsa de Poyo	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
11. Pi carrasc de la Bassa de Poio II 11. Pino carrasco de la Balsa de Poyo II	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
12. Pi pinyer de la Bassa de Poio I 12. Pino piñonero de la Balsa de Poyo I	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
13. Pi pinyer de la Bassa de Poio II 13. Pino piñonero de la Balsa de Poyo II	Dimensions de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Dimensiones del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
14. Araar de la Bassa de Poio II 14. Araar de la Balsa de Poyo II	Raresa de l'exemplar i paratge de la Bassa de Poio. Rareza del ejemplar y paraje de la Balsa de Poyo.
15. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4782). 15. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4782).	Edat igual o superior a 350 anys. Segons l'estudi de Xavi Arnan i col·laboradors (2012) les oliveres amb un perímetre de tronc de 3,88 m. es consideren de més de 350 anys. Aquest exemplar té un perímetre de 3,77 metres. Edad igual o superior a 350 años. Según el estudio de Arnan et al., (2012) los olivos con un perímetro de tronco de 3,88 m. se consideran de más de 350 años. Este ejemplar tiene un perímetro de 3,77 metros.
16. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4785). 16. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4785).	Edat igual o superior a 350 anys. Segons l'estudi de Xavi Arnan i col·laboradors (2012) les oliveres amb un perímetre de tronc de 3,88 m. es consideren de més de 350 anys. Aquest exemplar té un perímetre de 3,76 metres. Edad igual o superior a 350 años. Según el estudio de Arnan et al. (2012), los olivos con un perímetro de tronco de 3,88 m. se consideran de más de 350 años. Este ejemplar tiene un perímetro de 3,76 metros.

31. PI CANARI DEL BARRANC DELS MOROS

31.PINO CANARIO DEL BARRANCO DE LOS MOROS

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 3539
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 709179 Y 4380327

Nom científic:

Pinus canariensis C. Smith in Buch

Nom local:

Pi canari del barranc dels Moros

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,50 m
Capçada diàmetre major: 12,60 m
Capçada diàmetre perpendicular: 12,60 m
Alçada (o estípit): 28,50 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 3539
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 709179 Y 4380327

Nombre científico:

Pinus canariensis C. Smith in Buch

Nombre local:

Pino canario del barranco de los Moros

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,50 m
Copa diámetro mayor: 12,60 m
Copa diámetro perpendicular: 12,60 m
Altura (o estípita): 28,50 m

Edad estimada:

Fig. 24. Pi canari dels barranc dels Moros
Fig. 24. Pino canario del barranco de los Moros

32. XOP NEGRE DEL CAMÍ DE LA RAMBLA REDONA / MAS DE TONI VICENT

32. CHOPO NEGRO DEL CAMINO DE LA RAMBLA REDONA / MAS DE TONI VICENT

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 3540
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 707250 Y 4381372

Nom científic:

Populus nigra L.

Nom local:

Xop negre del camí de la rambla Redona /
Mas de Toni Vicent

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 5,73 m
Capçada diàmetre major: 19,70 m
Capçada diàmetre perpendicular: 18,30 m
Alçada (o estípit): 27,30 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 3540
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 707250 Y 4381372

Nombre científico:

Populus nigra L.

Nombre local:

Chopo negro del camino de la rambla
Redona / Mas de Toni Vicent

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30: 5,73 m
Copa diámetro mayor: 19,70 m
Copa diámetro perpendicular: 18,30 m
Altura (o estípita): 27,30 m

Edad estimada:

Fig. 25. Xop negre del camí de la rambla Redona / Mas de Toni Vicent
Fig. 25. Chopo negro del camino de la rambla Redona / Mas de Toni Vicent

33. XOP NEGRE DE L'ESPLANADA DEL RIU TÚRIA (PONT VELL)

33. CHOPO NEGRO DE LA ESPLANADA DEL RIO TURIA (PUENTE VIEJO)

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4731
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 709335 Y 4380569

Nom científic:

Populus nigra L.

Nom local:

Xop negre de l'esplanada del riu Túria
(pont vell)

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 3,66 m
Capçada diàmetre major: 20,60 m
Capçada diàmetre perpendicular: 20,60 m
Alçada (o estípit): 25,60 m

Edat estimada:

150 anys

Identificación del árbol:

Nº PAM 4731
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 709335 Y 4380569

Nombre científico:

Populus nigra L.

Nombre local:

Chopo negro de la explanada del rio Turia
(puente viejo)

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30: 3,66 m
Copa diámetro mayor: 20,60 m
Copa diámetro perpendicular: 20,60 m
Altura (o estípita): 25,60 m

Edad estimada:

Fig. 26. Xop negre de l'esplanada del riu Túria (pont vell)
Fig. 26. Chopo negro de la explanada del rio Turia (puente viejo)

34. CASUARINA DE LA BASSA DE POIO I

34. CASUARINA DE LA Balsa de Poyo I

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4764
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708388 Y 4372506

Nom científic:

Casuarina equisetifolia J.R. Forst. & G. Forst.

Nom local:

Casuarina de la Bassa de Poio I

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 3,33 m
Capçada diàmetre major: 11,50 m
Capçada diàmetre perpendicular: 10,80 m
Alçada (o estípit): 22,20 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4764
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708388 Y 4372506

Nombre científico:

Casuarina equisetifolia J.R. Forst. & G. Forst.

Nombre local:

Casuarina de la Balsa de Poyo I

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30: 3,33 m
Copa diàmetre major: 11,50 m
Copa diàmetre perpendicular: 10,80 m
Altura (o estípite): 22,20 m

Edad estimada:

Fig. 27. Casuarina de la Bassa de Poio I
Fig. 27. Casuarina de la Balsa de Poyo I

35. PI CANARI DE LA BASSA DE POIO I

35.PINO CANARIO DE LA Balsa DE POYO I

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4765
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708373 Y 4372505

Nom científic:

Pinus canariensis C. Smith in Buch

Nom local:

Pi canari de la Bassa de Poio I

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,55 m
Capçada diàmetre major: 12,50 m
Capçada diàmetre perpendicular: 10,00 m
Alçada (o estípit): 24,20 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4765
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708373 Y 4372505

Nombre científico:

Pinus canariensis C. Smith in Buch

Nombre local:

Pino canario de la Balsa de Poyo I

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30: 2,55 m
Copa diámetro mayor: 12,50 m
Copa diámetro perpendicular: 10,00 m
Altura (o estípita): 24,20 m

Edad estimada:

Fig. 28. Pi canari de la Bassa de Poio I
Fig. 28. Pino canario de la Balsa de Poyo I

36. CASUARINA DE LA BASSA DE POIO II

36. CASUARINA DE LA BALSA DE POYO II

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4766
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708340 Y 4372505

Nom científic:

Casuarina equisetifolia J.R. Forst. & G. Forst.

Nom local:

Casuarina de la Bassa de Poio II

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,57 m
Capçada diàmetre major: 11,80 m
Capçada diàmetre perpendicular: 11,30 m
Alçada (o estípit): 20,80 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4766
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708340 Y 4372505

Nombre científico:

Casuarina equisetifolia J.R. Forst. & G. Forst.

Nombre local:

Casuarina de la Balsa de Poyo II

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30: 2,57 m
Copa diámetro mayor: 11,80 m
Copa diámetro perpendicular: 11,30 m
Altura (o estípita): 20,80 m

Edad estimada:

Fig. 29. Casuarina de la Bassa de Poio II
Fig. 29. Casuarina de la Balsa de Poio II

37. PI CANARI DE LA BASSA DE POIO II

37.PINO CANARIO DE LA BASSA DE POIO II

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4768
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708304 Y 4372462

Nom científic:

Pinus canariensis C. Smith in Buch

Nom local:

Pi canari de la Bassa de Polo II

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,83 m
Capçada diàmetre major: 14,00 m
Capçada diàmetre perpendicular: 12,00 m
Alçada (o estípit): 28,10 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4768
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708304 Y 43792462

Nombre científico:

Pinus canariensis C. Smith in Buch

Nombre local:

Pino canario de la Balsa de Poyo II

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,83 m
Copa diàmetre major: 14,00 m
Copa diàmetre perpendicular: 12,00 m
Altura (o estípita): 28,10 m

Edad estimada:

Fig. 30. Pi canari de la Bassa de Poio II
Fig. 30. Pino canario de la Balsa de Poyo II

38. ARAAR DE LA BASSA DE POIO I

38. ARAAR DE LA Balsa de Poio I

Identificación del árbol:

Nº PAM 4769

UTM (ETRS 89 huso 30)

X 7108318 Y 4372411

Nombre científico:

Tetraclinis articulata(Vahl.) Masters

Nombre local:

Araar de la Balsa de Poyo I

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30:

1: 1,50 m 2: 1,27 m

3: 1,05 m 4: 2,81 m

Perímetro equivalente: 3,59 m

Copa diámetro mayor: 14,50 m

Copa diámetro perpendicular: 13,20 m

Altura (o estípite): 15,50 m

Fig. 31. Araar de la Bassa de Poio I
Fig. 31. Araar de la Balsa de Poio I

39. PI CARRASC DE LA BASSA DE POIO I

39. PINO CARRASCO DE LA Balsa DE POYO I

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4770
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708345 Y 4372399

Nom científic:

Pinus halepensis Miller

Nom local:

Pi carrasc de la Bassa de Poio I

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 3,06 m
Capçada diàmetre major: 20,60 m
Capçada diàmetre perpendicular: 17,50 m
Alçada (o estípit): 24,50 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4770
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708345 Y 4372399

Nombre científico:

Pinus halepensis Miller

Nombre local:

Pino carrasco de la Balsa de Poyo I

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30: 3,06 m
Copa diámetro mayor: 20,60 m
Copa diámetro perpendicular: 17,50 m
Altura (o estípita): 24,50 m

Edad estimada:

Fig. 32. Pi carrasc de la Bassa de Poio I
Fig. 32. Pino carrasco de la Balsa de Poio I

40. XIPRER FÚNEBRE DE LA BASSA DE POIO

40. CIPRÉS FÚNEBRE DE LA Balsa de Poyo

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4771
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708387 Y 4372410

Nom científic:

Cupressus funebris Endl.

Nom local:

Xiprer fúnebre de la Bassa de Poio

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,70 m
Capçada diàmetre major: 4,60 m
Capçada diàmetre perpendicular: 3,85 m
Alçada (o estípit): 10,70 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4771
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708387 Y 4372410

Nombre científico:

Cupressus funebris Endl.

Nombre local:

Ciprés fúnebre de la Balsa de Poyo

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,70 m
Copa diàmetre major: 4,60 m
Copa diàmetre perpendicular: 3,85 m
Altura (o estípite): 10,70 m

Edad estimada:

Fig. 33. Xiprer fúnebre de la Bassa de Poio
Fig. 33. Ciprés fúnebre de la Balsa de Poyo

41. PI CARRASC DE LA BASSA DE POIO II

41. PINO CARRASCO DE LA Balsa de Poyo II

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4772
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708390 Y 4372399

Nom científic:

Pinus halepensis Miller

Nom local:

Pi carrasc de la Bassa de Poio II

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 2,43 m
Capçada diàmetre major: 15,10 m
Capçada diàmetre perpendicular: 14,00 m
Alçada (o estípit): 24,80 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4772
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708390 Y 4372399

Nombre científico:

Pinus halepensis Miller

Nombre local:

Pino carrasco de la Balsa de Poio II

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30: 2,43 m
Copa diámetro mayor: 15,10 m
Copa diámetro perpendicular: 14,00 m
Altura (o estípita): 24,80 m

Edad estimada:

Fig. 34. Pi carrasc de la Bassa de Poio II
Fig. 34. Pino carrasco de la Balsa de Poyo II

42. PI PINYER DE LA BASSA DE POIO I

42. PINO PIÑONERO DE LA Balsa de POYO I

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4773
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708317 Y 4372388

Nom científic:

Pinus pinea L.

Nom local:

Pi pinyer de la Bassa de Poio I

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 1,85 m
Capçada diàmetre major: 13,00 m
Capçada diàmetre perpendicular: 9,90 m
Alçada (o estípit): 17,50 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4773
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708317 Y 4372388

Nombre científico:

Pinus pinea L.

Nombre local:

Pi pinyer de la Bassa de Poio I

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30: 1,85 m
Copa diàmetre major: 13,00 m
Copa diàmetre perpendicular: 9,90 m
Altura (o estípite): 17,50 m

Edad estimada:

Fig. 35. Pi pinyer de la Bassa de Poio I
Fig. 35. Pino piñonero de la Balsa de Poyo I

43. PI PINYER DE LA BASSA DE POIO II

43. PINO PIÑONERO DE LA Balsa de POYO II

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4774
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708312 Y 4372396

Nom científic:

Pinus pinea L.

Nom local:

Pi pinyer de la Bassa de Poio II

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 1,97 m
Capçada diàmetre major: 11,30 m
Capçada diàmetre perpendicular: 10,00 m
Alçada (o estípit): 20,20 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4774
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708312 Y 4372396

Nombre científico:

Pinus pinea L.

Nombre local:

Pi pinyer de la Bassa de Poio II

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30: 1,78 m
Copa diàmetre major: 11,30 m
Copa diàmetre perpendicular: 10,00 m
Altura (o estípita): 20,20 m

Edad estimada:

Fig. 36. Pi pinyer de la Bassa de Poio II
Fig. 36. Pino piñonero de la Balsa de Poyo II

44. ARAAR DE LA BASSA DE POIO II

44. ARAAR DE LA Balsa de POYO II

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4775
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708304 Y 4372411

Nom científic:

Tetraclinis articulata (Vahl.) Master

Nom local:

Araar de la Bassa de Poio II

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30:
1: 0,74 m 2: 1,04 m
Perímetre equivalent: 1,28 m
Capçada diàmetre major: 9,40 m
Capçada diàmetre perpendicular: 7,10 m
Alçada (o estípit): 10,90 m

Edat estimada:

Identificación del árbol:

Nº PAM 4775
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 708304 Y 4372411

Nombre científico:

Tetraclinis articulata (Vahl.) Master.

Nombre local:

Araar de la Balsa de Poyo II

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30:
1: 0,74 m 2: 1,04 m
Perímetre equivalente: 1,28 m
Copa diàmetre major: 9,40 m
Copa diàmetre perpendicular: 7,10 m
Altura (o estípita): 10,90 m

Edad estimada:

Fig. 37. Araar de la Bassa de Poio II
Fig. 37. Araar de la Balsa de Poyo II

45. OLIVERA D'ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (N° PAM 4782)

45. OLIVO DE ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (N° PAM 4782)

Identificació de l'arbre:

N° PAM 4782
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706704 Y 4377965

Nom científic:

Olea europaea L.

Nom local:

Olivera d'Ernesto 'Pere'

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30: 3,77 m
Capçada diàmetre major: 8,90 m
Capçada diàmetre perpendicular: 8,60 m
Alçada (o estípit): 7,10 m

Edat estimada:

prop de 350 anys

Identificación del árbol:

N° PAM 4782
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706704 Y 4377965

Nombre científico:

Olea europaea L.

Nombre local:

Olivo de Ernesto 'Pere'

Dimensiones:

Perímetre de tronc a 1,30: 3,77 m
Copa diàmetre major: 8,90 m
Copa diàmetre perpendicular: 8,60 m
Altura (o estípite): 7,10 m

Edad estimada:

cerca de 350 años

Fig. 38. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (N° PAM 4782)
Fig. 38. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (N° PAM 4782)

46. OLIVERA D'ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (Nº PAM 4785)

46. OLIVO DE ERNESTO FOLGADO LAGUNAS (Nº PAM 4785)

Identificació de l'arbre:

Nº PAM 4785
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706726 Y 4378036

Nom científic:

Olea europaea L.

Nom local:

Olivera d'Ernesto 'Pere'

Dimensions:

Perímetre de tronc a 1,30:
1: 2,48 m 2: 2,43 m
3: 1,36 m 4: 0,51 m
Perímetre equivalent: 3,76 m
Capçada diàmetre major: 9,40 m
Capçada diàmetre perpendicular: 7,40 m
Alçada (o estípit): 6,80 m

Edat estimada:

prop de 350 anys

Identificación del árbol:

Nº PAM 4785
UTM (ETRS 89 huso 30)
X 706726 Y 4378036

Nombre científico:

Olea europaea L.

Nombre local:

Olivo de Ernesto 'Pere'

Dimensiones:

Perímetro de tronco a 1,30:
1: 2,48 m 2: 2,43 m
3: 1,36 m 4: 0,51 m
Perímetro equivalente: 3,76 m
Copa diámetro mayor: 9,40 m
Copa diámetro perpendicular: 7,40 m
Altura (o estípite): 6,80 m

Edad estimada:

cerca de 350 años

Fig. 39. Olivera d'Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4785)
Fig. 39. Olivo de Ernesto Folgado Lagunas (Nº PAM 4785)

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAFÍA

ARNAN, X.; LÓPEZ, B.C.; MARTÍNEZ-VILALTA, J., ESTORACH, M. y POYATOS, R. (2012). The age of monumental olive trees (*Olea europaea*) in northeastern Spain. *Dendrochronologia* 30, pp. 11-14. Disponible en <https://renewanmaarsseveen.nl/wp-content/uploads/overig7/Leeftijd%20monumentale%20olijfbomen%20-%20Arnan%20ea%20Dendrochronologia%202012.pdf> [Consulta: 8-5-2020]

BATALLER, A. (2006). L'última seda valenciana. *Mètode* 50, pp. 47-58. Valencia:Universitat de València. Disponible en https://metode.cat/wp-content/uploads/2008/10/50_046_058_ultima_seda.pdf [Consulta: 14-5-2020]

BOLLAÍN, I. (2016). *El Olivo*. Escrita por Paul Laverty. Protagonizada por Anna Castillo, Javier Gutiérrez y Pep Ambrós. Producida por Morena Films.

CAVANILLES, A. J. (1795-97). *Observaciones sobre la Historia Natural, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia*, Tomo I y II. Edición facsímil. Valencia, Artes Gráficas Soler S.A.

CONSELLERIA DE AGRICULTURA, MEDIO AMBIENTE, CAMBIO CLIMÁTICO Y DESARROLLO RURAL (2016). *Catálogo vigente 10. 10. 2016 de Arbolado Monumental de la Comunitat Valenciana*. Disponible en línea en: <http://www.agroambient.gva.es/es/web/medio-natural/catalogo> [Consulta: 17-4-2017]

CONSELLERIA DE AGRICULTURA, DESARROLLO RURAL, EMERGENCIA CLIMÁTICA Y TRANSICIÓN ECOLÓGICA (2020). *Resolución de 15 de enero de 2020, del director general de Medio Natural y de Evaluación Ambiental, por la que se actualiza el Catálogo de Árboles Monumentales y Singulares de la Comunitat Valenciana [2020/1017]*. DOGV nº 8736/10.02.2020, pp. 4659-4702. Disponible en <http://www.agroambient.gva.es/documents/20551003/163052224/Cat%C3%A0leg+d%27Arbres+Monumentals+i+Singulars+de+la+Comunitat+Valenciana/dc68cb0f-1b57-4a81-bc5d-b4415e328cc2> [Consulta: 14-5-2020]

DECRETO 158 / 2015, de 18 de septiembre, del Consell, por el que se aprueba el *Reglamento orgánico y funcional de la Conselleria de Agricultura, Medio Ambiente, Cambio Climático y Desarrollo Rural*. [2015/7707]. DOGV núm. 7620 de 22.09.2015. Disponible en http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion.jsp?L=1&sig=007532%2F2015&url_lista= [Consulta: 26-6-2020]

DECRETO 80 / 2016, de 1 de julio, del Consell, de modificación del Decreto 158/2015, de 18 de septiembre, por el que se aprueba el *Reglamento orgánico y funcional de la Conselleria de Agricultura, Medio Ambiente, Cambio Climático y Desarrollo Rural*. [2016/5207]. DOGV núm. 7822 de 06.07.2016. Disponible en <http://www.agroambient.gva.es/documents/162218839/163494011/Decreto+80-2016+ROF+MODIF./c6f1c4db-0d23-4d60-a875-9641e567fcd1> [Consulta: 26-6-2020]

DECRETO 154 / 2018, de 21 de septiembre, del Consell, de *desarrollo de la Ley 4/2006, de 19 de mayo, de la Generalitat, de patrimonio arbóreo monumental de la Comunitat Valenciana*. [2018/8935]. DOGV núm. 8393 de 28.09.2018. Disponible en http://www.dogv.gva.es/portal/ficha_disposicion.jsp?L=1&sig=008826%2F2018 [Consulta: 26-6-2020].

FERRER-GALLEGO, P. P. y PEÑA, A., (2018). *Flora endèmica de Riba-roja de Túria*. Riba-roja: EcoRiba-Ajuntament de Riba-roja de Túria, Banco de Datos de Biodiversidad y Parque Natural del Turia (Generalitat Valenciana).

HERMOSILLA, J., MORALES, A., GONZÁLEZ, T. y MAYORDOMO, S. (2018). *Plan Estratégico Participado de Riba-roja de Túria (2017-2025)*. Valencia: Universitat de València y Ayto.de Riba-roja de Túria.

HERNÁNDEZ, J.A., MORALES, A.J. y MORALES, M. (2018). EcoRiba: la importancia de revalorizar localmente el patrimonio natural. Actuaciones con el P.N. del Túria. En *Tzuria, Boletín trimestral del Parque Natural del Túria*, 3 (julio-septiembre) pp. 6-7. Va-

lencia: Parque Natural del Túria (Generalitat Valenciana). Disponible en www.parquesnaturales.gva.es/documents/80306253/165616869/Nº3+Boletín+Tzuria+jul-sep+2018/238c2791-8600-4248-b50e-412b2bd59cbb [Consulta: 7-5-2020]

JANINI, R. (1914). *Algunos árboles y arbustos viejos de la provincia de Valencia*. Imprenta Hijos de Francisco Viver Mora.

LEY 4/2006, de 19 de mayo, de la Generalitat, de Patrimonio Arbóreo Monumental de la Comunitat Valenciana. [2006/6142] (DOGV núm. 5265 de 24.05.2006). Disponible en: http://www.docv.gva.es/portal/ficha_disposicion_pc.jsp?sig=2845/2006 [Consulta: 16-6-2020]

MORALES, A. J. (2018). EcoRiba una experiencia local de sensibilización ambiental. En *Actas V Jornades d'Educació Ambiental*, Centre d'Educació Ambiental de la Comunitat Valenciana (CEACV), p.16. València: Generalitat Valenciana. Disponible en rta-da/-/asset_publisher/SCAaLBRYs7ac/content/v-jornades-d-educacio-ambiental-de-la-comunitat-valenciana [Consulta: 7-5-2020]

MORALES, A. J. (2020). *Plan Estratégico de Arbolado de Riba-roja de Túria 2030*. Riba-roja de Túria. Inédito.

MORALES, A. J., GARCÍA, F. y BARBERÁ, R. (2018). *Catàleg d'Arbratge Monumental i Singular de Riba-roja de Túria*. Riba-roja de Túria: EcoRiba-Ayto. de Riba-roja de Túria y CIEF.

MORALES, A. J., SERRANO, J. y FERRER, A. J. (1996). *Catàleg d'arbres singulars de Riba-roja de Túria. Primeres Jornades de Geografia del Camp de Túria*, pp.47-55. Benaguasil: Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria.

MORALES, M. (2016). EcoRiba: recuperar el paisaje. *Espores*. Valencia: Jardí Botànic UV. Disponible en <https://espores.org/es/es-conservacion/ecoriba-recuperar-el-paisaje/> [Consulta: 8-5-2020]

MORALES, M. (2018). EcoRiba: la importancia de poner en valor el patrimonio natural. *Espores*. Valencia: Jardí Botànic UV. Disponible en <https://espores.org/es/es-conservacion/ecoriba-la-importancia-de-poner-en-valor-el-patrimonio-natural/> [Consulta 5-5-2020]

MORALES, M., CAURÍN, Tz. y ROMERO, R. (2017). *Punxa i el Plàtan de Traver*. Riba-roja de Túria: EcoRiba-M.I. Ajuntament de Riba-roja de Túria.

NACIONES UNIDAS (2015). *Transformar nuestro mundo: la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible*. Código: A/RES/70/1. Disponible en <https://n9.cl/l2ot> [Consulta: 7-5-2020]

RAGA, R. y MORALES, A. J. (2018). EcoRiba: un proyecto local de concienciación ambiental. Actualaciones con el P.N. del Túria. En *Tzuria, Boletín trimestral del Parque Natural del Túria*, 1 (enero-marzo) p. 4. Valencia: Parque Natural del Túria (Generalitat Valenciana). Disponible en www.parquesnaturales.gva.es/documents/80306253/165616869/Nº1+Boletín+Tzuria+ene-mar+2018/dc677ad9-61d9-4eac-b7c8-f51007143106 [Consulta: 7-5-2020]

VÁZQUEZ, F. (Archivo personal). *Documento de 1893 del Libro de cuentas del arrendamiento en la Masía de Ribarroja*.

VILLANUEVA, Pedro (1781-82). *Estado que manifiesta el número de árboles que quedaron existentes en esta nueva Gobernación por resultados de la visita general de Montes practicada por D. Pedro Villanueva en los años 1781 y 1782*. Junta Pública de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Valencia celebrada el día 9 de diciembre de 1800. Valencia, 1801.

FOTOGRAFIES

Els autors d'este llibre tenen autorització per a la publicació de les següents fotografies indicant la font:

Fotografia 2. Fotografia del document del *Llibre de comptes de l'arrendament en la Masia de Ribarroja (Masia de Traver)* per cortesia de Francisco Vázquez Veses.

Fotografia 3. Fotografia de Paola Emery (Biblioteca del Conservatori i Jardí botànic de la *Ville de Genève* (Ginebra).

Fotografia 1 i 15. Fotografia de Paco Malparaíso García de la plantació d'*Un arbre per Europa* (12-12-2019).

L'autoria de la resta de fotografies que apareixen en el llibre pertany als autors d'esta publicació.

FOTOGRAFÍAS

Los autores de este libro tienen autorización para la publicación de las siguientes fotografías indicando la fuente:

Fotografía 2. Fotografía del documento del *Libro de cuentas del arrendamiento en la Masía de Ribarroja (Masía de Traver)* per cortesia de Francisco Vázquez Veses.

Fotografía 3. Fotografía de Paola Emery (Biblioteca del Conservatori i Jardí botànic de la *Ville de Genève* (Ginebra).

Fotografía 1 y 15. Fotografía de Paco Malparaíso García de la plantación *Un árbol por Europa* (12-12-2019).

La autoría del resto de fotografías que aparecen en el libro pertenece a los autores de esta publicación.

Este llibre es va acabar d'imprimir
el dia 5 de juny de 2020,
Dia Mundial del Medi Ambient,
en Riba-roja de Túria (València)

Este libro se acabó de imprimir
el día 5 de junio de 2020,
Día Mundial del Medio Ambiente,
en Riba-roja de Túria (València)

Col·laboren / Colaboran:

Edita:

